

Kostyál László

Kisfaludi Strobl Zsigmond és a szabadkőművesség

A múzeumokban őrzött művészeti alkotások számos olyan kódolt információt őriznek, amelyek megfejtését más irányú kutatások, vagy éppen a véletlen segíti elő, új összefüggésekbe helyezve az adott művet, gazdagítva jelentését, egyes esetekben a korábbiaktól eltérő, új értelmezést is adva neki. Ezek a készítő, illetve közvetlen célközönsége számára egykor evidens információk az idő múlásával és az adott műtárgy közegének megváltozásával indifferensekké váltak, értelmük feledésbe merült. Jelen sorok írójának a közelmúltban irányult a figyelme a Kisfaludi Strobl Zsigmond (1884–1975) hagyatékával 1976-ban a Göcseji Múzeumba került, „PROGRESSIO □ 1911” köriratú bronz éremre (átm. 38 mm, ltsz. GM. 76.3.111.), melynek ábrázolása magvető férfialakot mintáz.¹ Az ezüstösebb színű, babérlevél-mintát imitáló koszorúba foglalt barna érem fölött egy újabb, két egymás felé ívelő palmaágból mintázott koszorúban a 40-es szám olvasható. A múzeumi leltárkönyvben 1976-ban mint „Progressio-érem” került meghatározásra, funkciójára, készítésének esetleges körülményeire semmilyen utalás nem történt (1. kép). Az érem egy másik példánya a gyűjtemény recens katalógusának megjelenését követően, 2006-ban került publikálásra, a befoglaló keret (a két koszorú) nélkül, egy, a magyar szabadkőművesség történetét feldolgozó, igényes kiadványban,² mint a Progressio páholy jelvénye. Ugyanez a könyv említi a művészt az 1945-ben újjáalakuló hazai szabadkőművesség prominens tagjai között.³

A szerző, Jászberényi József nem ír magáról az éremről, képét csupán illusztrációként használja, s feltehetően nem ismeri annak eredeti, díszes medalionkeretét sem. A negyvenes szám logikusan arra utalna, hogy inkább emlékéremről, mintsem jelvényről van szó, amely a páholy megalakulásának évfordulója alkalmából készült. Palatinus József azonban úgy tudja, hogy a Progressio páholy 1911. május 8-án alakult,⁴ ez adekvát az érem köriratával. A magyar sza-

badkőművesség történetével az utóbbi években legbehatóbban, levéltári források alapján foglalkozó Berényi Zsuzsanna Ágnes szerint ez a páholy 1904–1920 között (majd 1946-tól 1950-ig) működött.⁵ Kettőjük közül az érem alapján Palatinus adata tűnik autentikusnak. A Kiegészítést (1867) követően számos hazai szabadkőműves páholy alakult – így 1871-ben a Galilei és a Haladás (más nevén *Progressio*, amint azt éppen Berényi az idézett helyen jelzi), 1872-ben pedig az Összetartás, a Könyves Kálmán, a Comenius és a Hungária páholy.⁶ Adatainkból arra következtethetünk, hogy az 1911-ben alakult *Progressio* páholy saját identitását egy 1871-es alapításból (úgy tűnik, a Haladás páholyéból) vezette le. A *Progressio* haladó baloldali beállítottságú páholy volt, ezért az első pillanatban meglepőnek tűnik, hogy emlékérmén a krisztusi példabeszédre utaló magvető szerepel. A témához a 20. század első felében többször nyúltak művészeink (Ferenczy Béni 1926, Glatz Oszkár 1927, Medgyessy Ferenc 1935. stb.), többnyire Stroblnál később. Magvető volt a címe Móricz Zsigmond 1940-ben (*A magyar irodalom élő könyve*-alcímmel), a Kelet Népe kiadásában megjelent antológiájának, amelynek címlapján Medgyessy ilyen témájú rajza szerepelt, és amelynek címét nevében egy nagy könyvkiadó ma is viseli. Értelmezésükben a Magvető alakja nem a keresztény művészeti kánonból jól ismert módon az ígét elvető Isten szimbóluma, hanem az élelmet megtermelő paraszté, átvitt értelemben a szellemileg elmaradott nép tanítója. Feltehetően ilyen értelemben emelte jelképévé figuráját a társadalmi haladás és a nép felemelése iránt elkötelezett *Progressio* páholy is.⁷ Érmén a Magvető ruhátlan atléta, aki irreálisan expresszív lendülettel, hátrafelé kinyúló karral, elforduló törzssel, kemény, határozott mozdulattal előrelépve végzi munkáját, melynek teatralitása miatt így még kevésbé van köze a földműves tavaszi-őszi tevékenységéhez. Bár a magot a vállán átvett kendőben viszi, alapvetően mégsem gabonát, hanem

felvilágosító tudást szertehintő bajnok ő, az elhivatottságukat ily módon is kifejező páholytagok tevékenységének idealizált allegóriája.

Kisfaludi Strobl Zsigmond szabadkőműves tevékenységéről keveset tudunk, hiszen a páholytagok ilyen irányú aktivitásukat nem tárják a szélesebb közönség, még a családjuk nyilvánosságá elé sem. A talán meglepő tanulságokkal is szolgáló kép apró mozaikokból és áttételes vonatkozásokból alakulhat ki, azonban így is szükségszerűen töredékes marad. Ismert, hogy a fiatal szobrász 1909. november 16-án jelentkezett szabadkőművesnek, Istók János ajánlásával. Az ilyenkor szükséges kezes Nagy László volt. Egy hónappal később, december 17-én Strobl felvételt nyert a Hungária páholyba, 1910. december 16-án a 2. („legény”), 1912. április 19-én pedig a 3. („mester”) fokozatba lépett. Berényi szerint 1912. október 16-án kilépett a szabadkőművességből,⁸ ez az adat azonban a további tények ismeretében megkérdőjelezhető. Bizonyos, hogy a Hungária páholyból átlépett a Progressio páholyba, ez alighanem legkésőbb az érem készítésének évében, 1911-ben történt. Egy, az 1930-as években (közelebbi dátum és szerző nélkül) készült, a hivatalosan nem létező Progressio páholyról szóló (egyébként szintén Berényi által idézett) besúgói jelentésben Kisfaludi Strobl is szerepel, mint aki 1909-es szabadkőművesi felvétele óta a mesterfokozatba lépett, tevékenységének területe a Magyarországi Rotary Klub.⁹ A hazai szabadkőművesek névsorát 1939-ben közzétevő Palatinusnál is szerepel a művész.¹⁰ A magyarországi szabadkőműves mozgalomnak a világháború utáni újjáalakulását követően a páholy újra működni kezdett, Strobl is aktivizálódott ebben az irányban, szinte bizonyosan visszatérve régi közegébe.

A szabadkőművességgel a fiatal szobrász már jóval belépése előtt kapcsolatba kerülhetett. 1905 nyarán a megelőző tanévet a bécsi Staatsgewerbe Schule vendéghallgatójaként Bécsben, Anton Breneck professzor keze alatt töltött fiatalember Telcs Ede műtermében segédeskedett, aki szintén szabadkőműves volt. Arról nincs adatunk, hogy a mozgalom eszméi már ekkor megragadták volna, azonban három évvel később, 1908-ban egy (korábbi) testvér már tevőlegesen is nagy szerepet vállalt sorsának alakításában. 1907–1908-ban végezte ugyanis a harmadik tanévet az Országos Magyar Királyi Mintarajziskolában, amely után – mivel a Múcsarnokban tanári engedély nélkül vett részt egy kiállításon – a következő tanévre történő felvételi kérelmét elutasították.¹¹ A fiatal Stroblnak sem lakása, sem jövedelme nem volt, a szerencse azonban a segítségére sietett – egy (volt) szabadkőműves képében. Helyzetét meghallva ugyanis a műgyűjtő Ernst Lajos,¹² a későbbi múzeumalapító

bizalmáról biztosítva felajánlotta neki az egyiket az éppen akkora felépülő, Akácfa utcai házának négy műtermes lakása közül.¹³ Bár ez a gesztus inkább Ernst filantróp hajlama megnyilvánulásának, mintsem közvetlen szabadkőműves segítségnek értékelhető, láttuk, hogy Strobl a következő év végén már páholytag volt. A szabadkőműves mozgalom jellegénél fogva különös figyelmet fordított a jövő Magyarországnak reménybeli, egyelőre szegény sorsú reprezentánsaira. A fiatal művészek közül is sokan páholytagok lettek.¹⁴ Érdekes, hogy Strobl és pártfogója, Istók éppen ezekben a hónapokban szakmai vetélytársak voltak az 1909. december 13-án kiírt zalaegerszegi Csány László-szobor pályázaton. A következő év júliusában záródó pályázatra 17 szobrász 18 pályaművet adott be, és a résztvevő művészek hamarosan Istók pozitív diszkriminálásával vádolták meg az egerszegi szoborbizottságot, követelve vezetőjének, Borbély Györgynek eltávolítását. A meglehetősen kiéleződött helyzetben második, zártkörű és jelíges fordulót kellett kiírni, amelyet 1911. február 12-én végül Istók nyert meg.¹⁵ (Más kérdés, hogy a háború és az utána következő infláció közbeszólt, és a szobor felavatására csak 1931-ben kerülhetett sor.)

Kisfaludi Strobl egyébként hamarosan egy másik szobrász testvérrel is szakmai jellegű, ámde nemtelen konfliktusba került. 1913-ban – talán az előző évben a Finálé c. szobrával elnyert báró Rudics József-féle alapítványi díjnak köszönhetően – meghívták Horváth Mihály (1809–1878, aki püspök, történétíró, kultúrpolitikus és történetesen szintén szabadkőműves volt) Szentesre tervezett szobrának zártkörű pályázatára. A számára kedvező elbírálást követően egyik ellenfele, korábban rövid ideig mestere, Telcs Ede (1905 nyarán segédként dolgozott a műtermében) a sajtón keresztül plágium vádjával támadta meg őt.¹⁶ A vád szerint a szentesi szobor tervét Izsó Miklós szegedi Dugonits András-szobráról plagizálta. A széles hullámverést kiváltó ügyben a zsűri ítélete végül Strobl javára szót, a két művész viszonya azonban jó időre megromlott.¹⁷

1911-ben Strobl a Hungária páholytól radikálisabb szellemi közeget képező Progressio páholyba lépett át. Éppen ebben az évben a progresszív gondolkozó és szabadkőműves Kernstok Károllyal, valamint Fémess Beck Vilmoossal, továbbá Rippl-Rónai Józseffel dolgozott együtt a Munkácsy utca 19/B szám alatti Schiffer-villában, ahova az épületdíszítő plaketteket készítette.¹⁸ Az őt körülvevő légkör hatással volt művészetére is: soha olyan közel nem került az avantgárdhoz, mint éppen ezekben az években. A Nyolcak több tagjával (így Kernstok mellett a szintén szabadkőműves Márffy Ödönnel) is rokonszenvezett, s bár kiállításukon maga nem vett részt, 1913-ban elkészítette az expresszív *Bokszolót*,¹⁹ amely minden

szempontból adekvát törekvésekkel, egy évvel később pedig a kubisztikus *Gara-Arnold-portrét*.²⁰ Megnyílt előtte az akkori mainstream művészetnek az általa végül választottnál kétségkívül rögzösebb útján való elindulás lehetősége. A Bokszoló a *Progressio-érem* magvetőjéhez hasonlóan ikonikus figura, jóval több, mint egy sportoló fiatal férfiról készült mozgás-tanulmány. Az ökölvívó jelképes alakja a társadalmi haladásért és a jövő országáért folytat kemény adokkapok küzdelmet. Paradox módon Strobl társadalmi-politikai és művészeti beállítottsága mégis éppen ezekben az években vált el egymástól, és amíg a hozzá hasonlóan gondolkozó művésztársai többnyire a progresszív művészethez közelítettek, ő a klasszikus felfogású szobraival aratott első sikereit követően végérvényesen ilyen irányba kötelezte el magát.

1919-ben a kérészéletű tanácskormány zárolta a szabadkőművesek vagyonát, egy évvel később pedig a hatalomra került jobboldali kormány betiltotta a mozgalmat. A forradalmi remények szétfoszlottak, a trianoni békekötés és a szélsőjobboldali megtorlások apátiába taszították az országot. A politikai események során kompromittálódott – vagy ilyennek vélt – közéleti szereplők és művészek ellen több feljelentés érkezett, nem egyszer csupán a gyanú másra terelése céljából. Ilyen jellegű atrocitások Stroblt is érték, egy, a tanácskormány alatti szerepvállalását²¹ támadó sajtócikk mögött állítólag nem más, mint Zala György állt,²² aki egyébként e téren, mint az 1919. május elsejei, a Hősök terén felállított ünnepi dekoráció központi elemét képező Marx-szobor vezető alkotója, maga sem volt fedhetetlen (szerepvállalása állítólag Szamuely nem túl barátságos hangú személyes rábeszélésének volt köszönhető). Retorziók végül egyiküket sem érték. Zalával, földijével és szabadkőműves társával egyébként nem ez volt az egyetlen ilyen jellegű afférja. A két világháború között a Százados úti művésztelepen megürrült egy műterem, melyet Strobl nagyméretű gipszmintái számára meg akart szerezni másodikként magának. Pályázatát a budapesti főpolgármester (a pontos dátumot nem tartalmazó forrásban tévesen Wolf Károly – ő ezt a tisztséget nem viselte) Zala Györggyel véleményeztette, aki, miután mást létesített volna előnyben, Strobl szabadkőműves múltjára hivatkozva írt elutasítást.²³ Néhány évvel később, 1938-ban az ugyancsak szabadkőműves Madách Imre emlékműve kapcsán érte újabb nemtelen támadás a Magyarság hasábjain. Itt egykori szabadkőműves páholytagsága mellett a lap baloldali kapcsolatait is felrőta neki, s kihangsúlyozta, hogy a Strobl által megnyert zártkörű pályázat zsűrijében további három páholytag is helyet kapott. A vádirat konklúziója: a 60.000 pengőt nemzeti felfogás szempontjából méltatlannak ítélték oda.²⁴ Azt az érveit nem fel-

tétlenül erősítő tény, hogy a kárhoztatott szobrász mellett ábrázolta is maszon volt, a tendenciózus ítézés persze gondosan elhallgatta. A megrendelő kritikáinak megfelelően utóbb több lényegi metamorfózison átesett emlékmű-terv egyébként semmilyen ebbe az irányba mutató utalást nem tartalmazott.

1919-ben Kisfaludi Strobl megkapta a Lipótvárosi Kaszinó díját, ami jelentős szakmai és társadalmi elismerésnek számított. A Kaszinó egyébként népszerű szabadkőműves találkozóhely hírében állt, rendszeresen vendége volt többek között az a Sebestyén Károly²⁵ is, aki 1926-ban talán az első átfogó tanulmányt írta Stroblról a Magyar Művészet hasábjain, számos művének reprodukciójával,²⁶ és akiről Strobl, valószínűleg szintén ebben az időben szép portrét készített. Az ezerkoronás díj és a páholytagság között nem minden alap nélkül lehet valamiféle kapcsolatot feltételezni, hisz a díjat ugyan az Országos Magyar Képzőművészeti Társulat hirdette meg, de a díjzsűri hét tagjából négyen voltak a Kaszinó, s csak hárman a Társulat delegáltjai.²⁷ Sebestyén szakmai méltatása máskülönben nagy jelentőséggel bírt Strobl renoméjának alakulásában, aki ekkor két éve már a Képzőművészeti Főiskola tanára volt, igaz, fizetés nélkül. Professzori kinevezésében Lyka Károly, az intézménynek a széleskörű modernizációban központi szerepet játszó rektora, Strobl műveinek többszörös ismertetője játszotta a döntő szerepet, aki ugyancsak páholytag volt.²⁸

A két világháború között (1925-től) – mint láttuk – Strobl emberbaráti tevékenységének (egyik) fő színhelye a Rotary Klub volt. A betiltott szabadkőműves mozgalom számos híve tömörült itt, a harmincas évekig kizárólag ők a Klub irányítói. Az eredetileg a század eleji (1905) Chicagóban alapított Rotary Klub a páholy munkát követő lazább, „világi” együttlétek színtere volt,²⁹ szerepe azonban a hazai körülmények között felértékelődött, egyfajta fedőszervvé vált. Láttuk, a Klubot az idézett besúgó jelentés szerzője is a szabadkőműves működés színterének tartotta. Számos mágnás mellett művészek és tudósok is tagjai voltak, mintegy orientálva előbbieket filantróp hajlandóságát. A Rotary Klub volt az egyik helyszíne a Boldogfai Farkas Sándor – ekkor Strobl tanítványa, utóbb tanársegédje – által 1930-ban karikatúrán megörökített eseménynek, amikor a főiskola szobrászhallgatói a kemény téli hideg miatt elrendelt szén-szünet miatt nem tudták folytatni megkezdett munkájukat. Strobl professzor klubtársaihoz fordult segítségért, amelyet a növendékek végül az eleinte vonakodó Goldberger Leó anyagi támogatásának képében kaptak meg.³⁰

A Horthy-éra az általa betiltott szabadkőművesség fél-illegális tevékenységét nem csupán a Rotary Klubhoz hasonló szervezetek kebelén belül tűrte el.

Amikor a szükség úgy hozta, látványos hátra-arccal hajlamos volt akár az együttműködésre is. 1928-ban Berkó D. Géza, az Amerikai Magyar Népszava szerkesztőjének kezdeményezésére, az amerikai magyarok megbízásából sor került Horvay János Kossuthszobrának felállítására New Yorkban. Az avatóünnepségre (1928. március 15.) közel ötszázfős delegáció utazott ki Magyarországról. Az Egyesült Államokban hagyományosan erős szabadkőművesség messzemenő szimpátiája kísérte az ugyancsak páholytag egykori kormányzó emlékművének felállítását. A velük nemrég háborús viszonyban álló, a maszonériát betiltó ország hivatalos körei viszont tartottak az irányukban várható esetleges antipátia megnyilvánulásaitól. Ennek a helyzetnek az enyhítésére a Magyar Nemzeti Kossuth Zarándokbizottság felkérte Balassa József nyelvészprofesszort, a betiltott Nagypáholy helyettes nagymesterét, hogy legyen ő is a küldöttség tagja. Balassa a hajdani páholytagok jelentős részének tiltakozása ellenére elfogadta a felkérést, és élvezte a New York-iak mély rokonszenvmegnyilvánulásait.³¹ A küldöttségnek több művész tagja volt, Márffy Ödönnek kiállítása is nyílt New Yorkban.³² Kisfaludi Strobl Zsigmond kettős minőségben volt jelen. Egyrészt azért, hogy ehhez az ünnepélyes alkalomhoz kötve maga szállítsa ki Amerikába a William Randolph Hearst sajtómogul által a Studio c. lapban, fotóreprodukción meglátott *Reggel* című márványszobrának mindjárt életnagyságban megrendelt példányát. Ugyanakkor a budapesti Képzőművészeti Főiskola rektori tanácsa – melynek Strobl is tagja volt – megbízta őt, hogy képviselje a főiskolát a szoboravató ünnepségen.³³ Strobl ebből az alkalomból maga is rendezett kiállítást New Yorkban,³⁴ ahol több szobrárt is megvették, Pittsburghben pedig megkapta a városnak a Kossuth-zarándoklathoz kötődő díszes aranykulcsát. Hazafelé jövet megállt Londonban, hogy Sipőcz Jenő budapesti főpolgármester megbízására elkészítse Lord Rothermere magyarbarát angol mágnás portrészobrárt, amivel élete új szakasza kezdődött el.³⁵

Ugyancsak 1928-ban vett rész Strobl a hajdani barát és szabadkőműves testvér, Ady Endre síremlék-pályázatán. A pályázatot végül nem ő (hanem Csorba Géza) nyerte el, de a padon ülő, köpenybe burkolózó költő alakját később több variációban, bronzból és terrakotta-sokszorosításban is elkészítette, mint kisplasztikát. Megmintázásánál valószínűleg az életrajzi könyvében leírt firenzei emlékéből merített, mikor Ady egy padra ülve elkeseredetten csapta maga mellé kalapját, mondván, hogy itt Dante, Michelangelo, Donatello, Verocchio árnyékában, az ő mindent elnyelő hangjuk mellett az övét meg sem lehet hallani. Az eredeti terven Ady egy obeliszk előtt állt volna, annak tetején ragyogó csillaggal,³⁶ amit nem lehet

másként értelmezni, mint kettős szabadkőműves motívumot. Az obeliszk önmagában is az, a lángoló csillag pedig a maszonéria egyik központi, feltehetően az ősi ezotériából származó jelképe, bár pontos értelmezése tekintetében számos eltérő vélemény látott napvilágot. A magyarzatok között az egész világot bevilágító tudás ugyanúgy szerepelt, mint a jó szellem káldeus jele, a balsorsot elfordító bűvös motívum vagy a fénylő lélek szimbóluma. Mindez különösen annak fényében érdekes, hogy a Progressio-érem kivételével ilyen direkt utalást nem ismerünk Strobl művészetében. Ráadásul ez a mozzanat illegalitásának éveiben történt, amikor az állami szervek aligha nézték jó szemmel a hasonló szimbólumokat. Feltételezhető, hogy éppen a Kossuth-zarándoklat eredményezte azt az átmenetileg enyhébb politikai légkört, amelyben egy ilyen leplezetlen utalás lehetővé vált, ugyanakkor a pályaterv elutasításában is szerepet játszhatott a maszonéria nyílt megjelenítése. A miatt is meglepő ez, mert a szabadkőművességet – a testvérek által készített, ilyen irányban reprezentáló portrék kivételével – nem szokásos hasonló egyértelműséggel kifejezni, miután az a páholytagok felfogása szerint a nagyközönségre nem, csupán saját magukra tartozik. Ady síremléke nem ilyen céllal készült ábrázolás, ezért Strobl tervének eleve nem lehetett sok esélye a sikerre (2. kép).

Kisfaludi Strobl Zsigmond hosszú életének folyamán mindvégig termékeny és igen kedvelt portretista volt. Népszerűségének oka abban rejlett, hogy az arcvonásoknak a pontos megfigyelésen alapuló, valóságghű visszaadása mellett a modellel munka közben való beszélgetés révén képes volt a legfontosabb fiziognómiai jegyek megragadására és ennek nyomán az ábrázolt karakter bemutatására. Mindig a pozitív vonások hangsúlyozására törekedett, a csúnyát, az összhatást lerontót általában elhagyta, vagyis bizonyos értelemben idealizált. Több száz arcmása között szép számmal akadnak szabadkőművesekről készületek is, ezek nagy részének ugyanakkor semmi köze nincs a maszonériához, vagyis keletkezésükben nem játszott szerepet az, hogy a szobrász és a modell is szabadkőműves volt, és az Ady-emlékműterv kivételével ez a mozzanathoz tartozó személyeket ábrázoló köztéri szobraira, szoborterveire is érvényes.

1910-ben a Műcsarnok tavaszi kiállításán mutatta be Strobl a Kabos Edéről (máshol Endre) készült portrészobrárt.³⁷ Kabos (1864–1923) radikális baloldali újságíró és lapszerkesztő, ismert szabadkőműves (Berényi szerint már 1900-ban törölték a testvérek közül), a Budapesti Naplónál 1907-ig Ady munkatársa és barátja. A szobrásszal való kapcsolatáról semmit nem tudunk, de miután ő éppen ebben az időben vált egyre nyitottabbá mind a társadalmi, mind a művészeti progresszió irányába, a hasonlóan gondolkozó újság-

író megmintázásán aligha lehet csodálkozni. Kettőjük között talán éppen Ady lehetett az összekötő kapocs. A szobor sorsa sajnos ismeretlen.

Egy évvel később, 1911-ben faragta Strobl a neves vendéglőst, az ugyancsak maszon Gundel Jánost (1844–1915) ábrázoló márványportróját (ma a Magyar Vendéglátóipari Múzeumban, másodpéldánya a városligeti Gundel-étterem előtt).³⁸ Gundel ekkorra már (1904-ben a napi munkától, 1910-ben pedig a fővárosi szállodások és vendéglősök ipartestületének éléről is) visszavonult, neve azonban továbbra is fogalomnak számított. Stroblt és asztaltársaságát törzsvendégként tartották számon Gundelék híres és széles körben kedvelt éttermében, a portré minden bizonnyal ennek, és nem a maszonériának köszönhető (3. kép).

A Műcsarnok 1913/1914. évi téli kiállításán Strobl egyik bemutatott alkotása Nagy László (1857–1931) portréja (ma ismeretlen helyen) volt.³⁹ Nagy a II. kerületi Állami Tanítóképző Intézet igazgatója és természetrajz tanára, szakmai lapok – *Magyar Tanítóképző, Gyermek* – szerkesztője, a Tanítóképző-intézeti Tanárok Országos Egyesületének főtítkára, az Országos Közoktatási Tanács tagja, számos szakmai és társadalmi tisztség viselője.⁴⁰ 1911-ben a Hungária páholy tekintélyes tagjaként ő volt Strobl kezese a szabadkőműves mozgalomba történő felvétele során. Nyilvánvaló, hogy portréjának elkészítése ehhez, és nem pedagógiai tisztségeihez kötődik. A művész a nála csaknem három évtizeddel idősebb tanáremberre mint atyai pártfogójára tekinthetett, s a támogatásáért érzett hála jele lehet arcmásának megmintázása. Miután a büszköt csupán a kiállítási katalógus szűkszavú felsorolásából ismerjük, nem tudhatjuk, hogy esetleg bírt-e valamilyen, a maszonériára utaló attribútummal, de – dacára annak, hogy ez ebben az esetben lenne talán a leginkább indokolt – ennek kevés a valószínűsége.

Áttételesen köze lehet a szabadkőművességhez Sebestyén Károly (1872–1945) már említett, feltehetően 1926-ban készült portréjának. Sebestyén irodalom- és filozófiatörténész, valamint újságíró volt, 1912–1933 között a Színművészeti Főiskola tanára.⁴¹ A portré készítése mögött egyfajta „barterüzletet” sejtethetünk: a szobrászról szóló, a szakavatott műkedvelő által emelkedett hangvétellel megírt és a Magyar Művészet c. lapban (vagyis abszolút szakmai fórumon) megjelentetett bemutató tanulmányért cserébe a művész (igen igényes kivitelben) márványba faragta kritikusa arcását. Strobl és Sebestyén – azon túl, hogy szabadkőműves, – egyaránt főiskolai tanár volt, egy effajta üzlet mind az elismert kritikus, mind a nála ugyan fiatalabb, de egyre népszerűbb portretista számára kedvező lehetett (4. kép).

Akár páholytag-kapcsolat is állhatott volna Bárczy Bertuska és Bárczy Piroska 1912-ben készült portréja mögött.⁴² Apjuk, a Strobl által 1927-ben ugyancsak megmintázott Bárczy István azonban nem csupán szabadkőműves, hanem a főváros invenciózus fejlesztéseket szorgalmazó polgármestere is volt (1906–1918 között), így gyermekei portretizálását inkább hála-megnyilvánulásként értékelhetjük, talán a Százados úti műteremnek a szobrász részére egy évvel korábban történt odaitélése kapcsán. Strobl az ilyen kapcsolatok ápolására mindenkor különös súlyt fektetett, s ez később pályájának kedvező alakulásában komoly szerepet játszott.

Benczúr Gyula (1929), Hubay Jenő (1935), Székely Mihály (1937), Kada Elek (1940), Kossuth Lajos (1951–1952), Wolfner József (1954), Izsó Miklós (1957), Pjotr Iljics Csajkovszkij (1962), Fricsay Ferenc (1964), Vikár Béla (1964) – hosszan sorolhatók a Kisfaludi Strobl által megmintázott további szabadkőművesek, ez azonban csupán arra utal, hogy a maszonéria elsősorban az intellektuális elit mozgalma, hisz e portrékon sem szerepelnek jelképek. A Kossuth-zarándoklaton, illetve az Ady-síremlékpályázaton való részvételt követően – angliai sikereinek kezdetétől – Strobl azonban mintha óvatosabban bánt volna a szabadkőműves kapcsolatokkal. A Rotary Klubban való részvétellel egész életében jellemző filantróp belső indíttatásának tett eleget, ugyanakkor gondosan igyekezett kiküszöbölni minden potencióális támadási felületet. Miután a szabadkőművességre nehéz idők jártak, az említett kivételtől eltekintve maszon testvéreinek megmintázásakor (mind portrék, mind emlékművek esetében) került minden ilyen vonatkozású utalást (ez, mint jeleztük, egyébként sem gyakori) vagy szimbolikus közösségvállalást, sőt, a modellek kiválasztása során is óvakodott az egyértelmű szabadkőműves kötődéstől. Ezt értékelhetjük óvatosságnak, vagy akár a művészpálya kezdeti alakulásában játszott szerepét ekkorra már betöltött mozgalomhoz való kapcsolat lazulásának is. A jelek szerint a maszonéria a tízes és a húszas években volt igazán fontos a számára, a viszony módosulása – ami nem is feltétlenül volt tudatos a részéről – a húszas évek végétől állapítható meg. Eddig a mozgalom tagjai útjának feltűnően sok fontos stációjánál közreműködtek, ezt követően azonban a jelen tanulmány címében szereplő „és” szókapcsolatnak gyakorlatilag már nincs jelentősége. Másképp fogalmazva az itthon minden szempontból befutott, angliai karrierjének kezdetén álló művésznek az 1920-as–1930-as évek fordulójáig volt szüksége a mozgalom támogatására, ezt követően inkább a mozgalomnak volt szüksége a nemzetközi hírnevet szerző, nagytekintélyű szobrászművészre és professzorra.

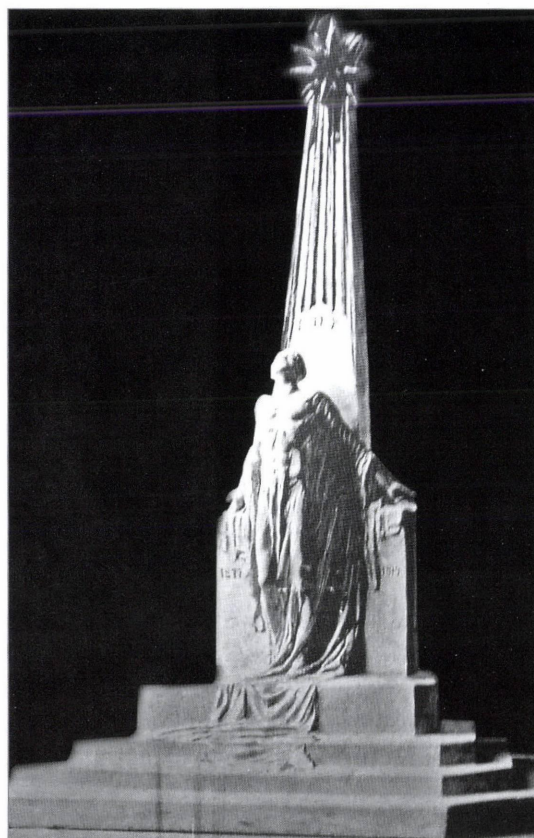
Jegyzetek:

- ¹ Kisfaludi Strobl Zsigmond (1884–1975). A zalaegerszegi Kisfaludi Strobl Zsigmond gyűjtemény katalógusa. Bev. és szerk. Kostyál László. Zalaegerszeg, Göcseji Múzeum 2004, 91. p. 234. kép.
- ² Jászberényi József: A magyarországi szabadkőművesség története, PrintXBudavár Kiadó, Budapest 2005, 96. p.
- ³ U.ott 124. p.
- ⁴ Palatinus József: A szabadkőművesség bűnei. A magyarországi szabadkőművesek mozgalma és külföldi kapcsolatai 1920-tól 1937-ig. Budapest 1939. (utánnomás), 2. kötet 389. p.
- ⁵ Berényi Zsuzsanna Ágnes: A szabadkőművesség kézikönyve. Budapest, Heraldika Kiadó, 2001, 255. p.
- ⁶ Szabadkőműves páholyok Magyarországon. <http://szkp5.blogspot.com/>
- ⁷ Ezt az értelmezést támasztja alá az a Berényi által idézett, Dr. Bókay Árpád, a Magyarországi Szimbolikus Nagypáholy nagymesterének beszédéből származó mondat, amelyet 1918 októberében, a szabadkőművesek által eszméik megvalósítójának remélt Károlyi-kormány hatalomra kerülése kapcsán mondott, és amely a maszonéria terminológiájára is rávilágít: „a magvetés és érlelés munkáját a szabadkőművesség végezte.” Ld. Berényi Zsuzsanna Ágnes: A magyar szabadkőművesség és a köztársasági eszme. <http://www.polhist.hu/koztars/index.php?fkod=11&fsz=2&fid=18>
- ⁸ Berényi Zsuzsanna Ágnes: Budapest és a szabadkőművesség. A szerző kiadása, Budapest 2005, 205. p.
- ⁹ Berényi Zsuzsanna Ágnes: Iratok a magyarországi szabadkőművesség történetéhez 1918–1950, Magyar Országos Levéltár Budapest 2001, 111. p.
- ¹⁰ Palatinus J: A szabadkőművesség... i.m. 324. p.
- ¹¹ Kisfaludi Strobl Zsigmond: Emberek és szobrok. Képzőművészeti Alap Kiadóvállalata, Budapest, 1969, 29. p. A művész önéletrajzi könyvében az eseményt 1907-re teszi, a valóságban egy évvel később, 1908-ban történt. Ld. Kostyál László: Elutasítottból professzor. Kisfaludi Strobl Zsigmond és a képzőművészeti akadémia. In: Zalai Múzeum 16. (2007), 249–258; 249. p.
- ¹² Ernst Berényi adatai szerint 1894. október 16-án jelentkezett a Schiller páholyba, majd a következő évben visszavonta jelentkezését. Ld. Berényi Zs. Á: Budapest... i.m. 167. p.
- ¹³ Kisfaludi Strobl Zs: i.m. 30. p.
- ¹⁴ „Minden fiatal művész szabadkőműves volt abban az időben, mert a szabadkőművesek értékelték a művészetet és segítették őket. Emlékszem, olvastam egyszer a Nemzeti Galéria Adattárában Istók János ajánlását, hogy a fiatal Stróblt vegyék fel a Bókay páholyba, mert tehetséges és megérdemli” – mondta a művész leánya, Visy Lajosné dr. Stróbl Éva visszaemlékezéseiben (*E páholy említése a szövegben feltehetően téves, a művészt a Hungária páholyba vették fel. Bókay Árpád [1856-1919] orvosprofesszor, 1915-től a magyarországi szabadkőműves páholyok nagymestere volt: http://mek.oszk.hu/00300/00355/html/ABC00523/02008.htm*). Ld. Édesanyánk gondolatai a múlttól és a jövőről. Visy Lajosné dr. Stróbl Éva emlékeiről az interjút készítette Lakatos Mária és Orbán Livia. Szerkesztett, utóbb kiegészített kézirat, Budapest 2006, 21. p. Az említett forrást az adott helyen 2008. szeptemberében nem sikerült megtalálni.
- ¹⁵ Béres Katalin – Kiss Gábor: Csány László kultusza Zala megyében. In: Kossuth kormánybiztosa Csány László 1790–1849. Zalai Gyűjtemény 30, Zalaegerszeg 1990, 289–308; 294–298. p.
- ¹⁶ Pesti Napló 1913.07.08. Plágium egy művész ellen.
- ¹⁷ Kostyál László: Nemzetközi hírnév és permanens kompatibilitás. Lojalitás, neobarokk és szocreál viszonya Kisfaludi Strobl Zsigmond művészetében. In: Zalai Múzeum 15. (2006), 315–324; 317. p. és 11–14. jegyzet.
- ¹⁸ Horváth Béla: Kernstok Károly 1873–1940. In: Komárom Megyei Múzeumok Közleményei 1. Tata 1968, 437–468; 456. p.
- ¹⁹ Kopp Jenő: Kisfaludi Strobl Zsigmond, Budapest Képzőművészeti Alap Kiadóvállalata, 1956, 20. kép.
- ²⁰ Kisfaludi Strobl Zs: i.m. 23. p.
- ²¹ Kostyál L: Nemzetközi hírnév... i.m. 319. p.
- ²² Kisfaludi Strobl Zs: i.m. 74. p.
- ²³ Visy Lajosné visszaemlékezései, i.m. 21. p. A szerző máshonnan meg nem erősített információja szerint Zala szabadkőműves fedőneve Kőfaragó György volt. Utóbb ő maga is megbánta inkorrektségét, és Stroblt műtermében felkeresve kért elnézést magatartásáért.
- ²⁴ Magyarság 1938.10.27. (Vigil): Megjegyzések a Madách-szobor pályázathoz
- ²⁵ Berényi Zs. Á: Budapest... i.m. 177. p.
- ²⁶ Sebestyén Károly: Kisfaludi Strobl Zsigmond. Magyar Művészet 1926/10. sz. 555–565. p.
- ²⁷ Művészet 1915/7. 375–384. p. Pályázatok. <http://www.mke.hu/lyka/14/375-384-kronika.htm>. A forrás ugyan az 1915/16. évi kiírásra vonatkozik, azonban a díj ekkori újra-alapítása három évre szólt (ez volt egyébként a 16. kiírás), és Strobl végül a harmadikban nyerte el azt.
- ²⁸ Kostyál L: Elutasítottból... i.m. 251. p. és Berényi Zs. Á: Budapest... i.m. 221. p.
- ²⁹ Sumonyi Zoltán: Újrafelfedett titok. A magyarországi szabadkőművességről. Talentum Kiadó, Budapest 1998, 147. p.
- ³⁰ Visy Lajosné visszaemlékezései, i.m. 19–20. p. és Kostyál L: Elutasítottból... i.m. 254. p.
- ³¹ Berényi Zs. Á: Budapest... i.m. 179. p.
- ³² Színházi Élet 1928.06.10–06.16. XVIII. évf. 24. sz. 25. p.
- ³³ Kostyál L: Elutasítottból... i.m. 253. p.
- ³⁴ Városi Szemle 1928. 568. p. Liber Endre: A főváros küldöttségének amerikai útja.

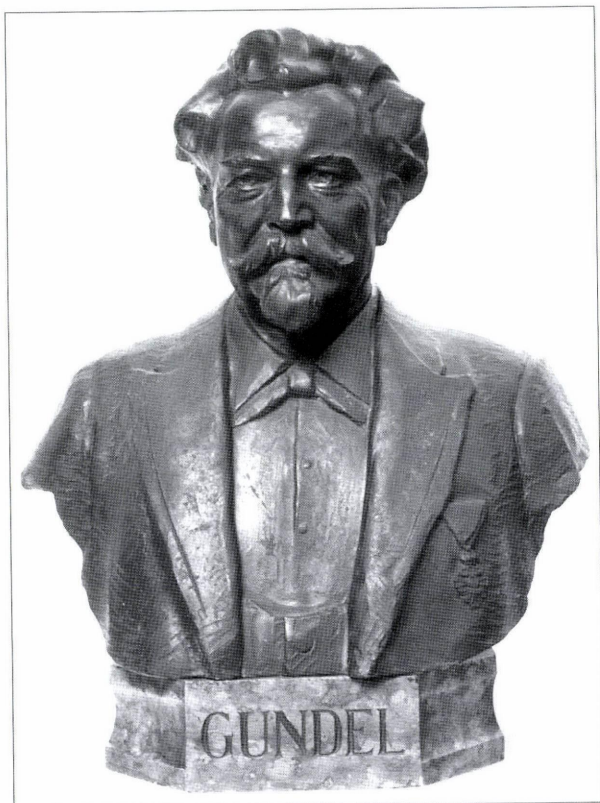
- ³⁵ Kisfaludi Strobl Zs: i.m. 96–102. p.
- ³⁶ Vállalkozók Lapja 1928. XLIX. évf. II. 15. sz. 6. p.
- ³⁷ A M. Kir. Képzőművészeti Társulat 1910. tavaszi kiállításának katalógusa, Budapest, Múcsarnok. 35. p 138. sz. A szegedi Móra Ferenc Múzeum 2008-ban rendezett Kisfaludi Strobl emlékkiállításának katalógusa tévesen Kabos Endre vívó olimpiai bajnok (1906–1944) szobraként említi.
- ³⁸ A M. Kir. Képzőművészeti Társulat 1911/1912. évi jubileumi kiállításának katalógusa, Budapest, Múcsarnok.
- ³⁹ A M. Kir. Képzőművészeti Társulat 1913/1914. évi téli kiállításának katalógusa, Budapest, Múcsarnok, 42. p.
- ⁴⁰ Berényi Zs. Á: Budapest... i.m. 230. p.
- ⁴¹ <http://mek.oszk.hu/01300/01327/html/nevtar.htm>
- ⁴² A M. Kir. Képzőművészeti Társulat 1912/1913. évi téli kiállításának katalógusa, Budapest, Múcsarnok, 59–60. p.

1. kép: Kisfaludi Strobl Zsigmond: A Progressio páholy érme, 1911, bronz és ezüst, átm. 38 mm, foglalata: 86 x 53 mm, ltsz. GM.K.76.3.111.

2. kép: Kisfaludi Strobl Zsigmond: Ady Endre sírelkének terve, 1928. (Forrás: Művészeti Szalon [Kolozsvár] 1929/8–9. sz. 15. p.)

3. kép: Kisfaludi Strobl Zsigmond: Gundel János, 1911.
(Forrás: Kisfaludi Strobl Zsigmond emlékkiállításának katalógusa, Szeged, Móra Ferenc Múzeum 2008, 16. p.)

4. kép: Kisfaludi Strobl Zsigmond: Sebestyén Károly,
1926(?), gipsz(?), ismeretlen helyen

CANISIA A CHRISTIANIS EXERCITIB. OPPVGNATA
A. M. D. C. I

PERILLVST. & GENEROS.
BARONIDa. GEORGIO IACOBI
p.m. filio Fuggero, Kirchbergz &
VWeissenhorni &c. Domino S. Cæf.
Mat. à consilij, & vtriusq; Suevitz
Præfid. Serenissim. itē Archiducum
Austriæ &c. Matthiæ & Ferdinandi
Consiliario & Cubiculario, ac Co-
mitatus Mitterburgen.
Summo militiæ præfecto, Domino
suo clementiss. & Colendissimo.
Demissz obseru. ergo.

Dominicus Custos chalcog. Dde.
M. D. C. I.

